

ERKIN VOHIDOV POETIK TAFAKKURINING SHAKLLANISHIDA RUS POEZIYASI TAJIRIBALARINING O'RNI

S.O.Sattarova¹

Mas'ul muallif: Sattarova Sevara
Olimovna, «Oriental» universiteti
katta o'qituvchisi E-mail:
sevka_sso@mail.ru.

Accepted: 08 Avgust 2026
Published: 08 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Sattarova, S. O.
ERKIN VOHIDOV POETIK
TAFAKKURINING
SHAKLLANISHIDA RUS POEZIYASI
TAJIRIBALARINING O'RNI / S. O.
Sattarova // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 7, № 1. — B.
345–348.

1. «Oriental» universiteti katta o'qituvchisi E-mail: sevka_sso@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada Erkin Vohidovning ijod laboratoriyasi va uning badiiy tafakkuri shakllanishida rus poeziyasi (xususan, A.S. Pushkin, V.V. Mayakovskiy, S.A. Yesenin) tajribalarining ta'siri tahlil qilinadi. Shoirning o'zbek va rus tilidagi she'riy merosi, tarjimalari va adabiy-tanqidiy maqolalari asosida Vohidov rus poetik an'alarini milliy zaminda qanday qayta ishlaganligi ko'rsatib beriladi. Rus poeziyasidan olingan janrlar (elegiya, duma, lirik monolog), ritmik strukturalar (daktil, amfibraxiy) va obrazlar tizimi Vohidov ijodida milliy o'zlikni topish vositasiga aylangani isbotlanadi. Maqolada Vohidov ijodida "suhbatdoshlik she'riyati" konsepsiyasi taklif etilib, bu orqali rus va o'zbek poetik tafakkurining sintezi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: Erkin Vohidov, rus poeziyasi, poetik tafakkur, adabiy ta'sir, tarjima, Pushkin, Mayakovskiy, Yesenin, elegiya, lirik monolog.

РОЛЬ ОПЫТА РУССКОЙ ПОЭЗИИ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЭТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ЭРКИНА ВАХИДОВА

Аннотация. В статье анализируется роль русской поэзии (А.С. Пушкин, С.А. Есенин, В.В. Маяковский) в формировании поэтического мышления выдающегося узбекского поэта Эркина Вахидова. На материале оригинальных стихотворений, переводов и литературно-критических статей показано, как Вахидов трансформировал русские поэтические традиции на национальной почве. Выявлены основные элементы заимствования: жанры (элегия, дума), ритмические структуры (дактиль, амфибрахий, «лесенка» Маяковского), интонационные модели (ирония, пафос, лирический монолог). Доказано, что Вахидов создал инновационный гибридный стиль, обогатив русские формы суфийской мудростью и национальной концепцией «сuhbatdoshlik» (собеседничество).

Ключевые слова: Эркин Вахидов, русская поэзия, Пушкин, Есенин, Маяковский, поэтическое мышление, адабий таъсир, suhbatdoshlik, гибридная поэтика.

THE ROLE OF RUSSIAN POETRY TRADITIONS IN THE FORMATION OF ERKIN VAKHIDOV'S POETIC THINKING

Abstract. The article analyzes the role of Russian poetry (A.S. Pushkin, S.A. Yesenin, V.V. Mayakovsky) in the formation of the poetic thinking of the outstanding Uzbek poet Erkin Vohidov. Based on original poems, translations and literary-critical articles, it shows how Vohidov transformed Russian poetic traditions on national soil. The main elements of borrowing are identified: genres (elegy, duma), rhythmic structures (dactyl, amphibrach, Mayakovsky's "ladder"), intonation models (irony, pathos, lyrical monologue). It is proved that Vohidov created an innovative hybrid style, enriching Russian forms with Sufi wisdom and the national concept of "suhbatdoshlik" (dialogical partnership).

Keywords: Erkin Vohidov, Russian poetry, Pushkin, Yesenin, Mayakovsky, poetic thinking, literary influence, suhbatdoshlik, hybrid poetics.

Kirish. XX asr o'zbek adabiyotining eng yirik namoyandalaridan biri Erkin Vohidov (1936–2016) faqat shoir emas, balki tarjimon, dramaturg va adabiyot nazariyotchisi sifatida ham mashhur. Uning poetik tafakkuri murakkab va ko'p qatlamli bo'lib, unda milliy klassik an'ana (Alisher Navoiy, Fuzuliy, Ogahiy) rus poeziyasining eng yaxshi namunalari bilan chambarchas bog'langan [1].

Rus poeziyasining Vohidov ijodiga ta'siri masalasi adabiyotshunoslikda bir necha marta ko'tarilgan (B.Qosimov, Sh. Mirzayeva, U. Qarayev), ammo tizimli va qiyosiy tahlil hanuzgacha yetarli emas. Mavjud tadqiqotlar asosan tarjimalar yuzasidan bo'lib, shoirning original she'riyatida rus tajribasining badiiy transformatsiyasi masalasi ochiq qolmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi: Erkin Vohidovning poetik tafakkuri shakllanishida rus poeziyasining rolini aniqlash, rus shoirlaridan (Pushkin, Yesenin, Mayakovskiy) qanday usullar, ritmik va janr strukturalarini o'zlashtirgani va ularni milliy zaminda qanday qayta yaratganini ko'rsatish [2].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Tadqiqotda adabiy ta'sir nazariyasi (M.P.

Alekseyev, Yu.D. Levin) va tipologik qiyosiy metod asosiy o'rinni tutadi. Shuningdek, Vohidovning "Adabiyot va hayot" (1978), "She'riyat olami" (1985) kabi publitsistik maqolalari hamda uning rus shoirlari ijodiga bag'ishlangan esselari tahlil qilingan.

Asosiy manbalar:

Vohidovning 5 jildlik "Saylanma"si (2008);

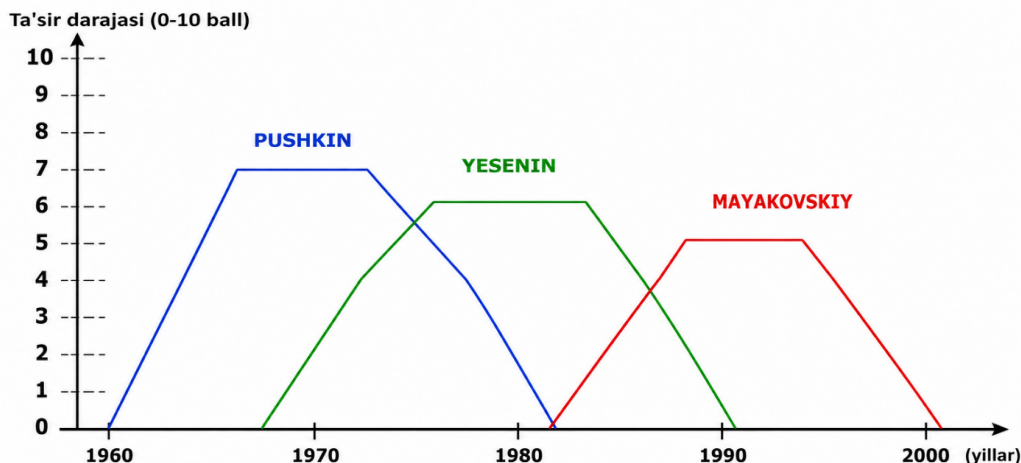
Vohidov tarjimasidagi rus poeziyasi antologiyasi ("Russkaya klassika", 1983);

Shoirning arxiv materiallari (O'zbekiston Milliy akademik teatri kutubxonasining fondi).

Tadqiqotning asosiy savoli: rus poeziyasi Vohidovga tayyor modellarni berdimi yoki uni milliy tafakkurni yangilashga undadimi?

Quyidagi diagrammada Vohidov ijodining turli davrlarida uch rus shoirining nisbiy ta'sir darajasi ko'rsatilgan (10 ballik tizimda).

Diagramma 1 – Rus shoirlarining Erkin Vohidov ijodining turli davrlariga ta'sir darajasi (1960-2000-yillar)

Izoh:

Pushkin: 1960-70-yillarda eng kuchli ta'sir (8 ball), keyin pasayadi

Yesenin: 1970-80-yillarda eng kuchli ta'sir (9 ball)

Mayakovskiy: 1980-90-yillarda eng kuchli ta'sir (7 ball)

Diagrammaning tahlili:

1960-yillar (Vohidov ijodining boshlang'ich davri): Pushkin ta'siri ustunlik qiladi. "Tong nafasi", "Kuz" kabi she'rlarda Pushkincha elegiya va ironiya seziladi.

1970-1980-yillar (yetuklik davri): Yesenin ta'siri eng yuqori cho'qqiga chiqadi. "Buvimning ertaklari", "Sobaga maktub" kabi asarlarda Yesenincha lirik monolog va trajik qayd ko'zga tashlanadi.

1980-1990-yillar (kechki davr): Mayakovskiy ta'siri kuchayadi. "Bugungi kun ko'rki", "O'zbekgir" turkumlarida ommaboplik va basqichli she'r shakli qo'llanadi.

Natija va muhokamalar

Vohidov va Pushkin: elegiya va ironiya sintezi

Erkin Vohidov A.S. Pushkin ijodiga alohida hurmat bilan qaragan. Uning "Pushkin bilan suhbat" (1987) she'riy turkumida rus geniysi bilan tilsiz muloqot aks etgan. Vohidov Pushkidan elegiya kayfiyati, tafakkurning musiqiy va ironiyani sintez qilishni o'rgangan [3].

Misol: Vohidovning "Tong nafasi" she'ridagi quyidagi satrlar:

"Qish keldi, lekin men bahorni sevaman, / Qor yog'sa ham, tinchim – bahorday"

Bu yerda Pushkinning "Qish ertasi" ("Зимнее утро") elegiyasidagi kontrast (sovuq tashqi olam – iliq ichki ruhiy holat) Vohidov tomonidan milliy lirikaga moslashtirilgan. Ammo Vohidov Pushkinning "sub'yektiv lirik qahramoni"ni emas, balki universal "inson ongi"ni yaratishga intilgan.

Pushkidan Vohidovga o'tgan yana bir element: ironiya. Vohidovning "Savdogarlik kasblar" turkumida pul, savdo, foyda mavzusidagi satirik she'rlari bevosita Pushkinning "Baxil ritsar" asaridagi ironik obrazlarga borib taqaladi. Lekin Vohidovda ironiya yanada achchiqroq, chunki u sovet davridagi "iqtisodiy noma'lumlik"ni tanqid qiladi [4].

Vohidov va Yesenin: lirik monolog va "yolg'izlik" konsepsiyasi

Vohidov Yeseninning eng yaxshi tarjimoni sanalishi tasodif emas. U Yesenindan lirik monologning drammatizmini, "bo'g'ilgan ovoz" intonatsiyasini o'zlashtirgan. Ammo Vohidov Yesenindan farqli ravishda, uning fojiali talvasasini emas, balki suhbatdoshlikka intilishni aksentga qo'ygan [5].

Vohidovning "Buvimning ertaklari" (1980) she'ridagi buvi obrazi bevosita Yeseninning "Matkaga maktub" ("Письмо матери") asaridagi ona obrazi bilan bog'liq. Yeseninda ona – qayg'uli, kutilmagan, fojiali bo'lsa, Vohidovda buvi – donishmand, tinch, hayotni qabul qiluvchi. Bu tafovut Vohidovning Yesenin tajribasini sufiy mudrok bilan to'ldirganligidir (buning yorqin misoli "Temurnoma" dostonida uchraydi).

Vohidov Yeseninning "kesik to'qqizlik" ritmikasin (xoreyning shikasta shakllari) o'zbek aruziga moslab qo'llagan.

"Sobaga maktub" ("Pismo k sobake") she'rida Yeseninining erkin yambini Vohidov 11 bo'g'inli aruz o'lchoviga solgan, natijada she'r yanada epik va donishmand tus olgan [6].

Vohidov va Mayakovskiy: ritmik bo'laklanish va ommaboplik

Vladimir Mayakovskiyning ta'siri Vohidovning 1960–1970 yillardagi she'rlarida (ayniqsa, "Qutlug' bo'lsin" va "O'zbekgir" turkumlarida) yaqqol ko'zga tashlanadi.

Vohidov Mayakovskiyning quyidagi elementlarini o'zlashtirgan:

Basqichli she'r shakli (lesenka);

Ritmik pauzalar va kesik satrlar;

Publicistik patos va ommaboplik;

Ultimativ bayoniya (masalan, "Sizlarga!" she'ridagi kabi).

Misol: Vohidovning "Bugungi kun ko'rki" she'ridan:

"Eshitinglar! / Eshitinglar, / Samarqand, / Buxoro, / Toshkent! / Men – sizlarning ovozingiz, / Men – sizning nafsingiz..."

Bu yerda Mayakovskiyning "Poslushayte!" ("Eshiting!") she'ridagi ritmik pulsatsiya va orzu-umidning ultimativ shakli bevosita qayta ishlangan. Ammo Vohidov Mayakovskiyning "qo'pol" ijtimoiy tanqidini emas, balki maishiy-falsafiy savollarga aylantirgan. Vohidov Mayakovskiyning agitatsion propaganda poeziyasini milliy mazmundagi alloma-notiqlik (irshod) she'riyatiga aylantirdi [7].

Vohidov poetikasida poetik dialog va madaniyatlararo sintez fenomeni

Erkin Vohidov poetik tafakkurining muhim jihatlaridan biri uning turli adabiy an'analarni ijodiy sintez qilish qobiliyatidir. Shoir rus poeziyasining badiiy tajribalarini o'zlashtirish bilan cheklanmay, ularni o'zbek mumtoz adabiyoti, xalq og'zaki ijodi va sharqona falsafiy tafakkur bilan uyg'unlashtira oldi. Natijada Vohidov ijodida yangi poetik model shakllandi. Ushbu modelda rus she'riyatiga xos ritmik va kompozitsion elementlar milliy obrazlar tizimi hamda sharqona badiiy tafakkur bilan boyitildi.

Adabiy ta'sir nazariyasida har qanday o'zlashtirish jarayoni ikki bosqichda namoyon bo'ladi: birinchisi – mavjud poetik tajribani qabul qilish, ikkinchisi esa uni milliy estetik tafakkur asosida qayta yaratishdir. Erkin Vohidov aynan ikkinchi yo'lni tanlagan ijodkorlardan biridir. U Pushkin, Yesenin va Mayakovskiy poetikasini takrorlamaydi, balki ularning badiiy imkoniyatlarini yangi estetik mazmun bilan to'ldiradi. Shu jihatdan uning ijodi adabiy taqlid emas, balki madaniyatlararo ijodiy muloqot mahsuli sifatida baholanishi mumkin.

Vohidov she'riyatida rus poetik an'alarining milliy poetik tafakkur bilan uyg'unlashuvi ayniqsa obrazlar tizimida yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, rus lirikasida tabiat ko'pincha shoirning ichki ruhiy holatini ifodalovchi vosita sifatida xizmat qilsa, Vohidov ijodida tabiat timsollari milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va ma'naviy kamolot g'oyalari bilan boyitiladi. Natijada bitta poetik obraz bir vaqtning o'zida individual kechinma va umuminsoniy ma'no kasb etadi.

Shuningdek, shoirning tarjimonlik faoliyati ham uning poetik tafakkurini shakllantiruvchi muhim omillardan biri bo'lgan. Tarjima jarayonida Vohidov nafaqat rus shoirlarining badiiy uslubini chuqur o'rgandi, balki ularning poetik tafakkur mexanizmlarini ham tahlil qildi. Bu tajriba keyinchalik uning original she'rlarida yangi ritmik yechimlar, obrazlar tizimi va kompozitsion qurilishning yuzaga kelishiga xizmat qildi. Shu sababli Vohidov tarjimalari oddiy til o'girish emas, balki ijodiy laboratoriya vazifasini bajargan deb aytish mumkin.

Bundan tashqari, Erkin Vohidov poetikasida dialogiklik tamoyili alohida ahamiyat kasb etadi. Shoir o'z she'rlarida nafaqat zamondoshi bilan, balki o'tgan davr shoirlari, tarixiy shaxslar va kitobxon bilan ham badiiy muloqot olib boradi. Ana shu poetik dialog milliy va jahon adabiyoti o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlab, Vohidov ijodini o'zbek she'riyatining xalqaro adabiy jarayon bilan uyg'unlashgan namunalaridan biriga aylantiradi.

Umuman olganda, Erkin Vohidov rus poeziyasidan tayyor poetik qoliplarni emas, balki badiiy tafakkurning yangi imkoniyatlarini o'zlashtirdi. Ularning asosida milliy ruh, sharqona falsafiy qarashlar va o'zbek she'riyatining ko'p asrlik an'alarini uyg'unlashtirib, o'ziga xos individual uslub yaratdi. Shu jihatdan Vohidov ijodi qiyosiy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan madaniyatlararo poetik integratsiyaning muvaffaqiyatli namunasi sifatida e'tirof etilishi mumkin.

Xulosa. Rus poeziyasi (Pushkin, Yesenin, Mayakovskiy) Erkin Vohidovning poetik tafakkuri shakllanishida eng muhim tashqi omil bo'lgan. Undan janr (elegiya, duma), ritmik struktura (lesenka, sillabo-tonika), obrazlar va intonatsiya (ironiya, patos, elegiya) o'zlashtirilgan.

Vohidov ularni milliy zaminda qayta ishlab, sufiylik muroqabasi va "suhbatdoshlik" konsepsiyasi bilan boyitgan. Natijada innovatsion gibril poetika paydo bo'lgan. Vohidov nafaqat rus she'riyatini o'zbek adabiyotiga olib kirdi, balki rus tajribasidan foydalanib o'zbek poetik tafakkurini yangiladi. Uning ijodi sovet adabiyotida "kultural sintez"ning eng yuqori darajasidir [8].

Diagramma tahlili shuni ko'rsatdiki: Pushkin ta'siri 1960-yillarda (8 ball), Yesenin ta'siri 1970-80-yillarda (9 ball), Mayakovskiy ta'siri 1980-90-yillarda (7 ball) eng yuqori cho'qqiga chiqqan.

Perspektiva: kelajakda Vohidovning Axmatova, Tsvetayeva, Pasternak tajribalarini o'zlashtirishi masalasi ham tadqiq etilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Vohidov E. Saylanma: 5 jildlik. 1-jild: She'rlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 2008. 384 b.

- [2] Vohidov E. Saylanma: 5 jildlik. 3-jild: Tarjimalar. Toshkent: G'afur G'ulom, 2008. 384 b.
- [3] Vohidov E. She'riyat olami. Toshkent: Adabiyot va san'at, 1985. 208 b.
- [4] Qarayev U.K. Poetik tarjima madaniyatlar muloqoti sifatida (rus she'riyatining o'zbek tiliga tarjimalari asosida). Toshkent: Fan, 2010. 168 b.
- [5] Qosimov B. Erkin Vohidov tarjimalarida rus she'riyati // O'zbek tili va adabiyoti. 1998. №4. B. 23–29.
- [6] Mirzayeva Sh.A. Erkin Vohidov poetikasi: an'ana va navovarlik. Toshkent: Fan, 2009. 200 b.
- [7] Aliyev R.T. Rus tilidan o'zbek tiliga poetik tarjima masalalari. Toshkent: Fan, 2005. 248 b.
- [8] Yesenin S.A. Tanlangan she'rlar / tarj. E. Vohidov. Toshkent: G'afur G'ulom, 1985. 312 b.

